

Háda Béla¹: Halmazódó válságok – Pakisztán és Srí Lanka az orosz-ukrán háború árnyékában

Vezetői összefoglaló

- Az Ukrajna elleni orosz invázió világgazdasági következményei 2022 tavaszán Pakisztánt és Srí Lankát különösen sérülékeny helyzetben érték.
- A két országban évek óta halmazódnak a gazdaság válságjelenségei, melyek társadalmi és belpolitikai következményei 2022 tavaszán a kormányaik bukását eredményezték.
- Míg azonban Pakisztánban ez az elit belső alkujának keretében zajlott le, addig Srí Lankán lakossági nyomásra, káosszal fenyegető hatalomváltás történt, mely késleltetheti a szükséges stabilizációs program elindítását.
- Pakisztánban a történetek megerősítették a katonai vezetés belpolitikai befolyását, míg Srí Lankán a hagyományos elitcsoportokkal szembeni lakossági elégedetlenség megerősödése tapasztalható, mely akár tartósan destabilizálhatja a politikai rendszert.
- Mindkét ország esetében hosszabb folyamatot jelent majd gazdasági strukturális problémáik orvosolása, mely az előttünk álló évekre államadósságaik átütettségét, állami vállalatok működésének racionalizációját, adózási moráljuk javítását, végső soron társadalmuk terheinek növekedését hozzák el.

A 2022. február 24-én kezdődött közvetlen orosz támadás Ukrajna ellen történelmi jelentőségű, sorsformáló esemény az európai kontinensen. Ennek felismerését a nyugati világ összetett reakciói, és az azok nyomában járó változások elkerülhetetlenné tették a térség szakértői számára. Sokkal kevesebben hangsúlyozták viszont azokat a nehézségeket, melyeket a háború Dél-Ázsia országaira nézve idézett elő. Itt a kialakuló áruhiány és áremelkedések összekapcsolódtak a korábbról eredeztethető gazdasági és társadalmi feszültségekkel. Emiatt – miközben a térség fizikai értelemben igen távol fekszik a háborús zónától – a harcok közvetve bár, de sokkal erősebb hatást gyakoroltak egyes dél-ázsiai kormányok sorsára, mint például a háborús övezettel szomszédos kelet-európai térségben. Két állam, Pakisztán és Srí Lanka sínylette ezt meg a legerősebben. Noha jelenlegi helyzetük koránt sem azonos, az évek óta maguk előtt görgetett strukturális problémák elsőként a koronavírus-járvány, napjainkban pedig a háború gazdasági hatásaival összekapcsolódva, összetett, nehezen kezelhető válságot eredményezett mindkettőjük esetében. Elemzésünk az ő példájukon keresztül mutatja be a szakpolitikai hibák és balszerencsés történelmi fordulatok hatásainak egymásra halmazódását, ami gazdaságuk megrendüléséhez, és nemrég még komoly támogatásnak örvendő kormányaik bukásához vezetett.

Kiinduló helyzet: politikai és gazdasági feszültségek 2019-ben

Jóllehet, a szélesebb nemzetközi közvélemény általában csak 2022 tavaszának fejleményeiből szerzett tudomást Pakisztán és Srí Lanka társadalmainak belső problémáiról, így sokak számára a történetek szubjektíve hirtelenszerű és váratlan eseményeknek tűnhetnek, valójában mindkét elemzésünkben vizsgált állam esetében hosszú

évek óta érvényesülnek azok a tendenciák, amelyek jelenlegi súlyos helyzetüket megalapozták. Ezen általános észrevétel igazsága ellenére, rá kell mutatnunk arra is, hogy a szakpolitikai hibák mellett az előre nem kalkulálható külső hatások is döntő szerepet játszottak a napjainkban tapasztalható gazdasági és társadalmi krízisek kialakulásában. Hogy a két tényező (a szakpolitikai

¹Háda Béla (hada.bela@uni-nke.hu) az NKE EJKK Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos munkatársa. A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK „Alkalmazott katonai műszaki-, had-, és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című pályázat keretében készült.

és a nemzetközi térből érkező) közül melyik volt a fontosabb, annak megítélése erősen függ az ítélező személyes nézeteitől. Nemigen van vita azonban a tekintetben, hogy a destruktív külső tényezők közül két, egymást gyorsan követő, globális hatású eseménysorozatot, a koronavírus-világjárványt és a 2022. februárjától zajló orosz-ukrán háborút érdemes kiemelni. Mindez azt is jelenti, hogy elemzésünket az „utolsó békeévként” emlegetett 2019-cel érdemes kezdenünk, elsőként pedig Pakisztánra fókuszálunk.

Pakisztánban 2019 Imran Khan miniszterelnök első teljes hivatali éve volt pártja, a Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI) vezette koalíció élén. Február 26-án újabb, nyílt háborúval fenyegető mélypontra jutott az indiai-pakisztáni viszony, miután az indiai légierő pakisztáni területre behatolva csapást mért a Jaish-e-Mohammed (Mohamed Hadserege) nevű militáns szervezet balakoti kiképzőtáborára.² A hivatalos kommunikáció szerint Újdelhi egy február 14-i, 46 indiai áldozattal járó kasmíri rajtaütést torolt meg,³ gyakorlatilag azonban a határozott fellépés Narendra Modi kormányának újraválasztási esélyeit növelte. India számítása annyiban mindenképpen helyes volt, hogy Iszlámábádnak nem állt érdekében eszkalálni a konfliktust, így a két atomhatalom ellenségeskedése kimerült a határtérségekben lezajló kisebb összecsapásokban, egészen a márciusban bejelentett fegyvernagyvágásig.

További külpolitikai dilemmát jelentett, amikor 2019 augusztusában India megvonta Dzsammu és Kasmír szövetségi állami státuszát, s két részre osztva, szövetségi területként vonta szorosabb központi ellenőrzés alá. A helyi muszlimok speciális kiváltságainak megszűnése egyúttal a terület „elhindusításának” nyitánya is lehetett, amit a Kasmír egészét magáénak követelő Pakisztán a fennálló területi viszonyok megváltoztathatatlanná tételének kísérleteként értelmezte.⁴ Imran Khan kormánya igyekezett ENSZ és bilaterális keretek között is támogatókat keresni India nyomás alá helyezéséhez az intézkedés megváltoztatása érdekében. Tapasztalnia kellett azonban, hogy még a muszlim többségű országok sem érdekeltek abban, hogy rombolják üzletileg gyümölcsöző kapcsolataikat Indiával Kasmír státuszának kérdése miatt. Pakisztán tehát presztízavesztést szenvedett, miután nem tudta megvédeni a kasmíri muszlimok érdekeit. Egyúttal újra szembesült India nyomasztó hatalmi fölényével.

Jóllehet, a fenti események rajta kívül álló döntések következményei voltak, Khan kormányának valójában szüksége volt olyan helyzetekre, amelyek mentén nemzeti egységet próbálhatott teremteni, mert bár pártja célul tűzte ki a pakisztániak életkörülményeinek javítását, ebben nem tudott komoly eredményeket elérni. Igaz, felelőssége ebben korántsem volt kizárólagos. Pakisztán gazdasága a kilencvenes évek óta strukturális problémák sorát „görgette maga előtt”, melyek kezelésében rendszeresen kérte az IMF segítségét is.⁵ A fenntartható gazdálkodáshoz és tartós növekedéshez szükséges reformok azonban rendre kifulladásra, s a Valutaalap megváltást egyébként sem hozó programjaival szemben a lakosság komoly ellenérzéseket táplált. Utóbbiakra a politikai elit is rájátszott, miután a népszerűtlen intézkedésekért a nemzetközi szervezetre háríthatta a felelősséget. 2019-re Pakisztán Dél-Ázsia egyik legrosszabb GDP növekedését produkáló, hosszabb idősorokat figyelembe véve is legalulteljesítőbb országa lett (Afganisztán tudott csak rosszabb eredményeket produkálni), minek következtében az 1980-as évek végén még érezhető életszínvonal-előnye a térség államainak nagy többségéhez képest elolvadt, vagy egyenesen hátrányba fordult.⁶ Ebben persze sok kormánynak volt felelőssége, de tény, hogy a PTI vezette

² IAF carries out aerial strike at terror camps in Pakistan occupied Kashmir: Sources. [online], 2019. 02. 26. Forrás: The Times of India [2019. 02. 27.].

³ Michael Shaft – Azhar Farooq: Dozens of Indian paramilitaries killed in Kashmir car bombing, [online], 2019.02.15. Forrás: The Guardian [2019.02.16.].

⁴ Bővebben ld.: Háda Béla: Indiai Kasmír speciális státuszának visszavonása – külső és belső tényezők. *Nemzet és Biztonság*, 2019/3. szám, 4-18.

⁵ Ld.: Ian Talbot: *Pakistan – A Modern History*. London, Hurst & Company, 1998. 330.

⁶ GDP per capita, PPP (current international \$) - Bangladesh, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, India. [online], Forrás: World Bank [2022. 06. 01.].

koalíció sem tudta stabil és emelkedő pályára állítani az ország gazdaságát, melyet a vállalatok rossz hatékonysága, a gyenge adófizetési morál és a gyakori áramkimaradások jellemeztek még azokban az években is, amikor hivatalosan nem is volt rendkívüli helyzet. Szintén sokat romlott pénzügyi egyensúlya is. Srí Lankához hasonlóan Pakisztánban is ikerdeficit alakult ki, még ha a gazdaság általános állapota nem is volt annyira vészjósló, mint a szigetországban. 2019 június végére a GDP arányos államadósság 84,8%-ra emelkedett. Egy hónappal később, a kormány megállapodást kötött a Nemzetközi Valutaalappal egy 6 milliárd dollár értékű kiterjesztett alapról, melyet költségvetési forrásként használhat fel.⁷

A hivatalos munkanélküliségi adatok ugyanakkor viszonylag kedvezőnek (Dél-Ázsiában a legalacsonyabbnak) tűntek az aktív korúak körében 4% körülire becsült értékükkel.⁸ Ezeknek az adatoknak a megbízhatatlanságára azonban Pakisztánban is sokan felhívták a figyelmet.⁹ 2019. nyarán a Pakisztáni Statisztikai Hivatal jelentése szerint is inkább 6,9%-os munkanélküliségi rátáról beszélhetünk.¹⁰ Más kutatások eredményei arra engednek következtetni, hogy a munkanélküliség valós mértéke ennél jóval magasabb is lehet.¹¹ E bizonytalanság hátteréhez fontos tudni, hogy Pakisztánban a szürke- és feketegazdaság jelentősége extrém nagy, az ország mezőgazdasági ágazaton kívül foglalkoztatott polgárainak 71%-a innen szerez jövedelmet.¹² Mindemellett a kormányzati kommunikáció természetesen mindvégig a munkanélküliségi adatok relatíve kedvező alakulását hangsúlyozta.

Srí Lankán a 2019. november 16-án lezajlott elnökválasztás egy igen kiábrándító periódus végpontját jelentette azok számára, kik a jobbközép politikai erőktől reméltek új időszámítást a szigetország történelmében. Maithripala Sirisena elnök eredetileg baloldali, szabadságpárti gyökerei ellenére egy széles, a jobboldali Egyesült Nemzeti Pártot is magába foglaló koalíció támogatásával került az államfői székbe 2015-ben.¹³ Megválasztásától az országot akkor már tíz éve uraló, jelentős vagyonra és befolyásra szert tett Rajapaksa klán háttérbe szorítását remélték a família belpolitikai riválisai. Sirisena elnöksége azonban a demokratikus reformkezdeményezéseket követően belpolitikai válságba sülyedt. Ennek során az elnök felmondta az őt hatalomra juttató koalícióval kötött megállapodást, még 2018-ban menesztette Ranil Wikramasinghe kormányfőt és kiegészítette a Rajapaksa klánnal.¹⁴ Am a Legfelsőbb Bíróság alkotmányellenesnek minősítve lépéseit visszaállította Wikramasinghe kormányát és megakadályozta Mahinda Rajapaksa korábbi elnök kormányfőként való fellejtését. Maithripala Sirisena többé nem tudta helyreállítani a bizalmat személye iránt, amit a rákövetkező év húsvét vasárnapján lezajlott terrortámadások, illetve az azokra adott kormányzati válaszok is tovább erodáltak. 2019. április 21-én ugyanis összehangolt terrortámadás-sorozat zajlott le Srí Lankán, melyek nyilvánvaló célpontjai a sziget húsvéti ünnepeket üülő keresztény közösségei voltak. 290 halálos áldozat és több száz sebesült maradt a merényletek után.¹⁵ Az elnök április 22-én kihirdette a rendkívüli állapotot és a kormány tagjai is fogadkoztak, hogy kiderítik mi történt, ám szinte azonnal felmerült annak a

⁷ [Debt Policy Statement 2019-20](#). [online], Debt Policy Coordination Office, Ministry of Finance, Government of Pakistan, 1. [2022.07.05.].

⁸ [Unemployment, total \(% of total labor force\) \(modeled ILO estimate\) – Pakistan](#). [online], Forrás: World Bank [2022. 07. 12.].

⁹ [31% of Pak youth currently unemployed, many with professional degrees: Rpt](#). [online], 2022. 03. 16. Forrás: Business Standard [2022. 07. 04.].

¹⁰ [Pakistan Labour Force Survey 2020-21](#). [online], v. Forrás: Pakistan Bureau of Statistics [2022. 04. 11.].

¹¹ [Over 31% of educated youth unemployed, reveals PIDE](#). [online], 2022. 02. 07. Forrás: The Express Tribune [2022. 07. 12.].

¹² Saba Shahid: [Public policy lessons from Pakistan's experience with COVID-19](#). [online], 2020. 09. 25. Forrás: Observer Research Foundation [2021. 02. 21.].

¹³ [Presidential Elections 2015. Districts Results by Polling Division and All Island Results](#). [online], 2015. Forrás: Election Commission of Sri Lanka [2022. 07. 12.].

¹⁴ Ranga Sirilal – Shihar Aneez: [Sri Lankan president suspends parliament after firing prime minister](#). [online], 2018. 10. 27. Forrás: Reuters [2022. 06. 18.].; [Wickremesinghe's arrogance led to his sacking: Sirisena](#). [online], 2018. 10. 28. Forrás: The Hindu [2022. 01. 12.].

¹⁵ [Terror Strikes Sri Lanka](#). *The Diplomat*, 2019. április 22.

vádja, hogy a támadás lehetőségéről rendelkezésre álló információk ellenére a kormányzat nem tette meg a szükséges lépéseket a keresztények védelmében. E vélemények szerint a támadások megelőzhetők, az áldozatok pedig megmenthetők lettek volna, ha a kormányzat teszi a kötelességét. Sirisena persze tagadta ezeket az állításokat, a vizsgálat pedig egyre húzódtott. Ám a botrány még tovább rontotta a megítélését a választások közeledtével. Végül bejelentette, hogy nem kíván újra indulni az elnöki mandátumért, melyet végül Gotabaya Rajapaksa korábbi védelmi miniszter, Mahinda öccse nyert el.¹⁶ Kampányában biztonságot és jólétet ígért, ám a Rajapaksa klán visszatérése a hatalomba félreérthetetlenül utalt arra is, hogy a 2005-2015 közötti periódus visszaéléseinek és korrupciós ügyeinek kivizsgálására irányuló, addig is lassú munka nem folytatódik majd. A Rajapaksa-hívek és ellenzők érzelmi/belpolitikai törésvonala mentén erősen polarizált srí lankai társadalomban a fejlemények nyomán kiábrándulás és feszültség egyszerre volt tapasztalható, melyet Gotabaya népszerű intézkedésekkel igyekezett orvosolni. 2020. január 1-től csökkentette az általános forgalmi adó, a személyi jövedelemadó és a társasági adó kulcsait annak érdekében, hogy több pénzt hagyva a családoknál életszínvonalnövekedést érjen el.¹⁷ Nem kalkulálhatta be azonban, hogy néhány hónappal később kitör a koronavírus-világjárvány, ami súlyos bevételkiesést okozva a gazdaságnak tovább rontja az amúgy is gyenge pénzügyi egyensúlyt.

Srí Lankán valójában ekkor már több, mint egy évtizede érvényesült az a gazdaságpolitika, amely különösen érzékennyé tette az országot az elmúlt évek válságaira. 2005-től a balközép Szabadságpárt színeiben elnöki pozíciót nyert, korábban említést kapott Mahinda Rajapaksa elkezdett visszalépni a szigetországban addig vitt piacbarát, liberális gazdaságpolitikából és növelte az állam szerepét a gazdasági életben. Több, fontosnak ítélt vállalat visszaállamosítására is sor került, ami már akkor sem tűnt a vállalati hatékonyságot fokozó megoldásnak. Fontos cél volt ugyanakkor a munkahelyteremtés. Egyúttal igyekeztek felfuttatni a hazai fogyasztású áruk tömegtermelését és erősíteni a belső piacot. A tamil szakadókkal folytatott polgárháború 2009 tavaszán történt lezárását követően az ország vezetői gyors gazdasági növekedésre számítottak, melyet a biztonsági helyzet komoly javulása és a turizmus élénkülése is támogat. Utóbbi különösen ígéretesnek bizonyult, 2018-ra már 2,3 millió turista érkezett az országba, akikre egy nagyjából 4,4 milliárd dollár bevételt termelő ágazat épült.¹⁸ A csúcsévekben ez az ágazat a GDP csaknem 12%-át adta és a harmadik legnagyobb devizabevételi forrás volt.¹⁹ A hosszú távú fejlődés másik, élénk figyelmet kapó forrásának azoknak a nagyberuházásoknak a kivitelezését szánták, melyek az ország egész térségeinek képét változtatták volna meg. Nem lévén azonban megfelelő mennyiségű nemzeti tőke, ezeket külföldi hitelek felvételével kívánta finanszírozni a kottei kormány. Eleinte nem is kellett csalódniuk a statisztikában. Összességében 2009 és 2019 között a GDP növekedés átlaga 5% körül volt.²⁰ Hozzá tartozik azonban a képhez, hogy 2014 óta e bővülés éves üteme egyértelműen lassuló tendenciába fordult. Srí Lanka számára a legdinamikusabb fejlődés periódusa 2005-2014 közé volt tehető, míg a 2010-es évek végére a szigetország éves GDP növekedése az egyik legalacsonyabbá vált Dél-Ázsiában. Jobbára csak Pakisztánéval állt versenyben.²¹ 2013 decemberétől az Egyesült Államok leállította a mennyiségi lazítást, véget vetve ezáltal a bankpénz-bőség és a drasztikusan olcsó hitelfelvétel lehetőségének.²² Egy évre rá Rajapaksa hitelekkel finanszírozott növekedési stratégiája fenntarthatatlanná vált.²³

¹⁶ Presidential Elections 2019. All Island Result. [online], 2019. Election Commission of Sri Lanka [2022. 01. 03.].

¹⁷ Sri Lanka Prime Minister proposes tax reforms to revive economy. [online], 2022. 05. 31. Forrás: ColomboPage [2022. 05. 22.].

¹⁸ Sri Lanka Tourism Plummet After Bombings. [online], 2019. 05. 05. Forrás: VOA [2022. 07. 09.].

¹⁹ How is Sri Lanka's temporary halt on fuel sales affecting people? [online], 2022. 06. 28. Forrás: trtworld.com [2022. 07. 12.].

²⁰ GDP growth (annual %) - Sri Lanka. [online], Forrás: World Bank [2022. 05. 12.].

²¹ Sri Lanka and ADB. [online], Forrás: Asian Development Bank [2022. 05. 13.].

²² Czezelvi Vivien: A Federal Reserve mennyiségi lazításának egyes makrogazdasági hatásai. *Pénzügyi Szemle.* (2016), 4. 471-492. 487.

²³ Lee Jones – Shahar Hameiri: Debunking the Myth of 'Debt-trap Diplomacy' – How Recipient Countries Shape China's Belt and Road Initiative. [online], 15-16., 2020. 08. Forrás: www.chathamhouse.org [2022. 06. 23.].

2016 júniusában Sirisena elnök az IMF-hez kényszerült fordulni egy 1,5 milliárd dolláros stabilizációs csomag érdekében.²⁴ Ezzel együtt is, a koronavírus-járvány időszakára a szigetország állam-, illetve állami garanciával bíró adósságának összértéke a GDP 109%-át is meghaladta.²⁵ Az adósság megújítása pedig egyre nagyobb költségekkel volt csak lehetséges. A társadalom mindennapi életét ez akkor még kevésbé terhelte meg. Igaz, a munkanélküliségi ráta emelkedni kezdett, a srí lankai jegybank adatközlése szerint még 2019-ben is 4,8%-ot tett ki.²⁶ Ez a 2010-es évek elejének kicsivel 4% felett alakuló statisztikájához képest még nem tükrözött drasztikus romlást. Az 3,5%-ra tehető éves infláció szintén nem volt még kirívóan rossz.²⁷ Jóllehet, a megelőző évit 1,4%-kal meghaladta, ám a szigetország lakói jóval magasabb ütemű pénzromlást is láttak már a megelőző években.

Az első krízis: a koronavírus-járvány hatásai

A 2020 elején kibontakozott koronavírus-világjárvány Dél-Ázsia vizsgált államait éppúgy váratlanul érte, mint a világ döntő részét, és a nyomában járó társadalmi és gazdasági nehézségek mélysége, valamint érvényesülésük időtartama is teljesen bizonytalan volt.

Pakisztánban 2020. február 26-án erősítették meg az első két koronavírus-fertőzött észlelését, mindkét személy valószínűleg Iránból hozta be a kórt.²⁸ Iszlámábád járványkezelési gyakorlatára a türelmetlenség volt jellemző. Jóllehet Imran Khan kormánya március 24-től országos zárlattal igyekezett elejét venni a terjedésnek, ennek feloldására túl korán, még május 9-én sor került.²⁹ A lazítás indokaként a lezárás súlyos gazdasági és szociális következményeit hozták fel. Az általános zárlatot követően „okos lezárásoknak” nevezett eseti intézkedésekkel igyekeztek kordában tartani a fertőzés terjedését, ezek azonban gyakran nem bizonyultak eléggé hatékonyak. Ráadásul az iszlámábádi kormány nem csak a vírussal, de a politikai ellenzékével is folyamatos harcban állt a követendő stratégiákat illetően.³⁰ Hozzá tartozik az igazsághoz az is, hogy a társadalom részéről a járványkezelési intézkedések nem találtak komoly támogatásra, mégpedig döntően azok megélhetési feltételeket érintő hatása miatt.

Három nappal az első fertőzöttek felfedezése után, február 29-én az Amerikai Egyesült Államok Dohában békeszerződést írt alá az afganisztáni tálib mozgalommal,³¹ minek amerikai részről ugyan közvetlenül nem szándékolt, ám jól előre látható következménye volt a Talibán hatalomátvétele az ország területének nagyobbik részén. Mint 2021 nyarán kiderült, a legpresszibistább forgatókönyvek érvényesültek és a tálib mozgalom Afganisztán egészét irányítása alá vonta. E fejlemény Iszlámábád számára kettős következményekkel járt. Egyrészt igazolást nyert az ország 2001 óta követett regionális politikai vonalvezetése, amely releváns politikai szereplőként számolt a tálibokkal és támogatásban részesítette a mozgalmat az amerikaiakkal vállalt szövetség dacára is. A Talibán sikere annak reményével kecsegtetett, hogy Kabulban egy Pakisztán-barát és remélhetőleg India-ellenes kormányzat jöhet létre. Ugyanakkor Afganisztán feladása azt is jelentette, hogy Pakisztán újra elértéktelenedik az amerikaiak szemében, ami Washington anyagi támogatásában is megmutatkozik majd. Ez a gazdasági nehézségek tükrében nem volt kedvező fejlemény.

²⁴ Jones –Hameiri (2020) i.m. 15.

²⁵ [As Sri Lankan Economy Recovers, Focus on Competitiveness and Debt Sustainability Will Ensure a Resilient Rebound.](#) [online], 2021. 04. 09. Forrás: World Bank [2022. 07. 02.].

²⁶ [Unemployment Rate.](#) [online], Forrás: Central Bank of Sri Lanka [2022. 07. 03.].

²⁷ [Inflation, consumer prices \(annual %\) - Sri Lanka.](#) [online], Forrás: World Bank [2022. 07. 03.].

²⁸ Ariba Shahid: [Two coronavirus cases confirmed in Pakistan.](#) [online], 2020. 02. 26. Forrás: Pakistan Today [2021. 02. 16.].

²⁹ [Pakistan's COVID-19 Crisis.](#) International Crisis Group, Asia Briefing No. 162. 2020. 08. 07. 1.

³⁰ U.o. 2.

³¹ [Agreement for Bringing Peace to Afghanistan between the Islamic Emirate of Afghanistan which is not recognized by the United States as a state and is known as the Taliban and the United States of America.](#) [online], 2020. 02. 29. Forrás: U.S. Department of State [2020. 03. 04.].

Pakisztán gazdasága ugyanis még a határozatlan járványkezelés dacára is nagyot fékezett, a GDP éves növekedése a 2018-ban jellemző 5,8%-ról 1% alá csökkent 2020-ra. Még a tavasz folyamán 0 és -2% közé jósolták a gazdaság éves növekedésének ütemét.³² Ezzel párhuzamosan a munkanélküliek hivatalos száma csaknem egymillió fővel nőtt (5,8 milliőról 6,7 millióra).³³

Hogy enyhítse a járványkezelés szociális kárait, 2020 áprilistól a kormány rendkívüli segélyezési programot indított, melynek keretében mintegy tizenkétfélmillió rászoruló család kapott havi 12.000 pakisztáni rúpiát kieső jövedelmének pótlására.³⁴ Csakhogy ez nagyjából 75-76 dollárt jelentett, ami alig fedezte az érintettek élelmiszer-kiadásait. A program tehát nem igazán volt sikeres, Iszlámábád pedig – hasonlóan a világ döntő részéhez – a járványveszély elmúltával várható gazdasági felpattanástól remélte pénzügyi mozgásterének bővülését. Egy látványosabb javuláshoz azonban nem voltak meg a megfelelő feltételek.

Imran Khan gazdaságpolitikájára az import ősztönzése volt jellemző, mely a 2020-21-es költségvetési évben már jól érzékelhető problémákhoz vezetett. Pakisztán amúgy is jelentős behozatalra szorult élelmiszerekből és üzemanyagból, az emelkedő világpiaci árak pedig jelentősen növelték az import értékét. Utóbbi a 2020-21-es pénzügyi évhez képest a rákövetkező évre mintegy 58%-kal, 44,7 milliárd dollárról 65,5 milliárd dollárra nőtt.³⁵ Ezen belül a kőolajimport értéke csaknem a duplájára emelkedett. Mindent egybevetve a külkereskedelmi deficit egy év alatt 65%-kal lett magasabb.³⁶ Kevésbé markáns javulás persze elérhető volt néhány gazdasági mutató tekintetében. 2021. június végére a kormány tájékoztatása szerint az ország államadósága a GDP 83,5%-ra csökkent.³⁷ Emellett a statisztikai hivatal a munkanélküliség tekintetében is kedvező adatokról számolt be. 2020-21-re ez utóbbi rátája 6,3%-ra mérséklődött,³⁸ ami szerény javulás ugyan, de arra alkalmas volt, hogy a lakosság számára megalapozza azt az interpretációt, miszerint az ország kezdi maga mögött hagyni gazdasági nehézségeit. Mint rövidesen kiderült, ez túlzott optimizmus volt.

Srí Lankán 2020. január 27-én regisztrálták az első megerősített COVID-19 fertőzést, egy kínai állampolgárságú személynél.³⁹ A turistaként érkező fertőzött maga is szimbolizálta a járvány okozta probléma ellentmondásosságát: egyrészt, az élénk turizmus elképzelhetetlenné tette, hogy ne hurcolják be a kórokozót Srí Lankára, másrészt a beutazások megtiltása gazdasági krízishez vezethet. Végeredményben persze ez utóbbi elkerülhetetlennek bizonyult, és a pandémia az idegenforgalom leállását hozta magával. A korábban említett, több, mint 2,3 millió beutazó turista helyett 2021-ben már csak 173.000 főt láttak vendégül.⁴⁰ Ugyanakkor a külföldi hazautalásokban is számottevő visszaesés volt tapasztalható. Hasonlóan a legtöbb Dél-Ázsiai országhoz, Srí Lankán is nagyon komoly bevételi forrásnak számítottak a külföldön dolgozó állampolgárok által hazautalt összegek. 2020-ban ezek még 7,1 milliárd dollárra voltak tehetők (ez az akkori GDP majdnem 9%-a volt), míg egy évre rá már csak 5,5 milliárd dollárt tettek ki.⁴¹ Az okok természetesen hasonlóak voltak, mint más népek idegenben dolgozó tagjainak esetében: a pandémia miatti lezárások és gazdasági problémák sok alacsonyabban képzett, és/vagy az idegenforgalmi, esetleg vendéglátó szektorban dolgozó munkavállalót tettek feleslegessé a befogadó

³² Aasim Saleem: [How the COVID-19 crisis is affecting Pakistan's economy](#). [online], 2020. 07. 23. Forrás: DW [2021. 02. 14.].

³³ Bakhtawar Mian: [Number of jobless people to reach 6.65m in 2020-21](#). [online], 2020. 06. 17. Forrás: Dawn [2021. 02. 16.].

³⁴ [Disbursement of Rs 12,000 cash among deserving families starts](#). [online], 2020. 04. 10. Forrás: Daily Times [2021. 02. 12.].

³⁵ [Economic crisis: Pakistan making same mistakes as Sri Lanka](#). [online], 2022. 06. 05. Forrás: The Print [2022. 07. 08.].

³⁶ Uo.

³⁷ [Clarification - Response to media reports regarding "Debt has increased in line with fiscal deficit"](#). [online], 2021.10.06. Forrás: Finance Division [2022. 06. 29.].

³⁸ Pakistan Labour Force Survey 2020-21. i.m. v.

³⁹ Dilanthi Amaratunga et. al.: [The COVID-19 outbreak in Sri Lanka: A synoptic analysis focusing on trends, impacts, risks and science-policy interaction processes](#). [online], 2020. 11. 11. Forrás: ncbi.nlm.nih.gov [2022. 06. 22.].

⁴⁰ Bradley Devlin: [Sri Lanka Goes Gradually And Then Suddenly](#). [online], 2022. 06. 15. Forrás: theamericanconservative.com [2022. 06. 27.].

⁴¹ [Sri Lanka sees remittances down 23 pct in 2021](#). [online], 2022. 01. 28. Forrás: Xinhua [2022. 06. 12.].

országban is, ami jövedelmeik csökkenéséhez, illetve elvesztéséhez vezethetett. Az anyaország szempontjából ennek kettős következménye volt: egyrészt tovább csökkentek a devizabevételek, másrészt sok család esett el addigi megélhetési forrásától.

Annak érdekében, hogy mérsékelje a gazdasági károkat, a kormány 150 milliárd rúpiás hitelcsomagot állított össze a vállalkozások számára. Ez azonban kevésnek bizonyult ahhoz, hogy komolyan javítson a szektor helyzetén.⁴² Mindent egybevetve a bevételek kiesése nagyban hozzájárult a devizatartalékok csökkenéséhez, melyeket a kormány a nem létfontosságúnak ítélt termékek importjának korlátozásával igyekezett óvni. Ennek sokat emlegetett vadhajtása volt a műtrágyaimport 2020. április 26-án meghirdetett tilalma (melyet később engedélyezettetéshez kötöttek),⁴³ mondván, hogy a mezőgazdasági termelőknek üdvös lenne átállnia a természetes trágyák alkalmazására. Problémát főként az jelentett, hogy a gazdák nem voltak felkészülve erre az átállásra, így a Srí Lanka népélemezésében legfontosabb szerepet játszó rizs terméshozama jelentős csökkenést mutatott, gyakorlatilag egyik évről a másikra. Ez persze jelentős árnövekedést idézett elő. Valójában az intézkedés és következményei eleve kedvezőtlen helyzetben érték a srí lankaiakat. 2019-ben – tehát közvetlenül a pandémia előtt – egy felmérés szerint a lakosság 9,1%-át fenyegette az a veszély, hogy nem jut hozzá az alapvető élelmiszerekhez, ebből 0,9% egyenesen az éhezés szélén állt.⁴⁴ 2022 januárjára a helyzet további romlása újabb piaci sokkok nélkül is egyértelmű volt, az élelmiszer-infláció ekkorra 27%-ot ért el. Magától értetődő, hogy a kieső élelmiszer-termelést importból kellett fedezni, mely 2020-ban már a teljes behozatal 9,7%-át képviselte,⁴⁵ és melynek feltételeiben a 2022 február végi fejlemények hoztak drasztikus változást.

A második krízis: világgazdasági zavarok a 2022-es orosz-ukrán háború nyomán

Imran Khan pakisztáni miniszterelnök éppen Moszkvában tartózkodott hivatalos látogatáson, amikor megindult az orosz csapatok benyomulása Ukrajna azon területeire, amelyek még nem álltak orosz ellenőrzés alatt. A pakisztáni delegációt lényegében a szállásán érte a hír, végül azonban nem vonultak vissza a megbeszéléstől. Imran Khan és stábja ezt később azzal magyarázta, hogy a hazautazással semmit sem javítottak volna Ukrajna helyzetén, viszont megsértették volna az oroszokat, akiktől komoly segítséget reméltek Pakisztán gazdasági helyzetének javításához. Gyakorlatias szempontból helyzetértékelésük megfelelt a valóságak, ám ettől még a pakisztáni fél igen kellemetlen helyzetbe kényszerült, amikor a „különleges művelet” hírértől felbolydult nemzetközi sajtó az orosz elnök oldalán fényképezte Khan kormányfőt. A látogatást első sorban indokló gazdasági nehézségek azonban a háború következtében tovább súlyosbodtak.

Khan kormányának fentebb említett, importvezérelt gazdaságpolitikája magas folyó fizetési-mérleg-hiányhoz vezetett és tartósan magas inflációt eredményezett.⁴⁶ Az IMF-fel kötött megállapodás értelmében ugyanakkor ütemezetten emelni kellett az elektromos áram árát és extra adók kivetése is napirendre került.⁴⁷ Mindez tovább nehezítette a szerényebb jövedelmű pakisztáni családok megélhetését, akiket a koronavírus-járvány hatásai amúgy is megviseltek, és – mint érintettük – az államtól sem kaptak megfelelő segítséget. Február végén azonban – rea-

⁴² Amaratunga et. al. (2020) i.m.

⁴³ Uditha Jayasinghe: [Sri Lanka rows back on chemical fertiliser ban, but yields may not rebound](#). [online], 2021. 11. 24. Forrás: Reuters [2022. 07. 18.].

⁴⁴ [Nearly 10% of Sri Lanka's population faced food shortages before pandemic: official statistics](#). [online], 2022. 06. 13. Forrás: The Times of India [2022. 07. 04.].

⁴⁵ Nimesha Dissanayaka - Manoj Thibbotuwana: [Sri Lanka 's Agri-Food Trade: Structure, Opportunities, Challenges & Impactsof Covid-19](#). [online], 11. 2021.11. Forrás: www.canr.msu.edu [2022. 06. 09.].

⁴⁶ Talat Anwar: [Economic crisis and default fear](#). [online], 2022. 06. 13. Forrás: The Express Tribune [2022. 07. 01.].

⁴⁷ [Decision to increase electricity price by Rs 2.80 per unit](#). [online], 2022.02.11. Forrás: NBIA [2022. 07. 12.]. és [Pakistan's public debt rises by 9.5% from July 2021 to Jan 2022](#). [online], 2022. 03. 10. Forrás: Business Standard [2022.07.14.].

gálva az ellene zajló ellenzéki szervezkedésre – a kormányfő bejelentette az üzemanyag és elektromos-áram árának csökkentését és az új árak befagyasztását, annak ellenére, hogy a világpiacon árak növekedést mutattak.⁴⁸ Ezzel tovább rontotta a gazdaság egyensúlyát, döntései pedig – bár rossz belpolitikai helyzetétől kényszerített taktikázásként értelmezhetők voltak ugyan – a gazdasági partnerek szemében erősen rombolták a kormány reformelkötelezettségével kapcsolatos bizalmat.

Március végén a kormányzó koalíció többsége megszűnt a Nemzetgyűlésben, miután a Mutahida Qaumi Movement Pakistan (MQM-P) párt megvonta támogatását a kormánytól, közvetlenül azt megelőzően, hogy az ellenzék bizalmatlansági indítványt kívánt szavazásra bocsátani Khan ellen.⁴⁹ Hónapok óta érett a szakítás, miután a politikai szövetségesek között is komoly nézeteltérések feszültek a válságok kezelését illetően és a miniszterelnök nem hajlott a kompromisszumra. Nagyobb problémát jelentett számára azonban, hogy a fegyveres erők (kiknek támogatása segítette választási győzelmét) is levették róla a kezüket, miután 2021 októberében vitába keveredett a katonai elittel Faiz Hameed altábornagynak, a titkosszolgálat (ISI) vezetőjének áthelyezése körül.⁵⁰ Ez azt jelentette, hogy Khan ellenzékének nem kellett tartania a katonák ellenséges reakcióitól, amennyiben megkísérlik eltávolítani a kormányfőt. Pakisztán gazdasági válságának súlyos félrekezelése volt az a vezérgondolat, amire az ellenzék felépítette a PTI vezette kormánykoalíció elleni kampányát. Ennek érdekében lakossági demonstrációkat is szerveztek Khan elmozdítását követelve. Más kérdés, hogy a kormányválság szaporodó jelei szintén nem fokozták a befektetői bizalmat az ország iránt. Ennek is köszönhető, hogy április elejére a pakisztáni rúpia árfolyama történelmi mélységekbe csökkent a dollárhoz képest (több, mint 188 rúpiát kellett adni 1 dollárért).⁵¹ Persze ez nem gátolhatta meg a belpolitikai átrendeződést.

2022. április 10-vel Imran Khant bizalmatlansági indítvánnyal megfosztották kormányfői mandátumától. Ezzel politikusi pályája egyújbab unikális vonással gyarapodott: ő volt az első pakisztáni miniszterelnök, akit ilyen eljárás útján távolítanak el. Ez egyrészt megerősítette a fegyveres erők befolyásáról alkotott külföldi képet, másrészt azonban azt is mutatta, hogy a kormánnyal szembefordulók továbbra is ragaszkodnak az alkotmányos eljáráshoz. Khan külföldről inspirált puccs áldozatának minősítette önmagát, ám a politikai stabilitás minimumának megőrzésével a pakisztáni elit fenntartotta a tárgyalóképességét az ország külföldi partnerei körében is.

Shehbaz Sharif, a 2017-ben megbukott Nawaz Sharif exminiszterelnök testvére került a kormányfői székbe, ami a kormányválságot enyhítette ugyan, ám a gazdasági problémákra természetesen csak strukturális reformok jelenthetnek megoldást. Jellemző az örökölt helyzetre, hogy márciusra a külső adósság meghaladta a 128 milliárd dollárt.⁵² Párhuzamosan ezzel, Pakisztán devizatartalékai a 2021. augusztusi, több mint 27 milliárd dolláros szintről 2022. áprilisára 16,5 milliárd dollár alá csökkentek.⁵³ A zuhanás különösen februárról-márciusra volt szembetűnő. Májusra az ország adósságállománya már több, mint 15%-os növekedést mutatott az előző évhez képest.⁵⁴ Rövidtávon (a jövő évre nézve) Pakisztánnak jelentős, mintegy 36 milliárd dollár értékű

⁴⁸ Asif Shahzad: [Pakistan to freeze petrol, electricity prices despite global rise -PM Khan](#). [online], 2022. 02. 28. Forrás: Reuters [2022. 07. 11.]. és Cyril Almeida: [What led to leader Imran Khan's downfall in Pakistan?](#) [online], 2022. 04. 09. Forrás: AlJazeera [2022. 07. 05.].

⁴⁹ Q. Zaman: [Pakistan: Khan gov't's key ally quits ahead of vote to remove PM](#). [online], 2022. 03. 30. Forrás: Al-Jazeera [2022. 05. 11.].

⁵⁰ Madiha Afzal: [What is happening in Pakistan's continuing crisis?](#) [online], 2022.05.20. Forrás: brookings.edu [2022. 06. 16.]. és [Pakistan Army transfers ISI chief Lt Gen Hameed in surprise reshuffle](#). [online], 2021.10.06. Forrás: Business Standard [2022.07.03.].

⁵¹ [Pakistan political crisis: Rupee falls to an all-time low](#). [online],

⁵² Talat Anwar: [Economic crisis and default fear](#). [online], 2022. 06. 13. Forrás: The Express Tribune [2022. 07. 01.].

⁵³ [Pakistan Foreign Exchange Reserves](#). [online],

⁵⁴ [Pakistan government's debt up by more than 15 per cent: Report](#). [online], 2022.07.09. Forrás: The Print [2022. 07. 11.].

külső finanszírozásra lesz szüksége.⁵⁵ Biztosításához az ország a Nemzetközi Valutaalap mentő-csomagját kéri. Jóllehet, még májusban a pénzügyminiszter közel-keleti államokat is megkéréselt pénzügyi segítség kérése céljából, az érintettek – támogató szándékuk kifejezése mellett – azt javasolták, hogy Iszlámábád először a Valutaalap csomagjáról tárgyaljon. Súlyos aggályokat szül azonban ezzel kapcsolatban, hogy ez már a 23. IMF mentőcsomag lenne a pakisztáni gazdaságtörténetben, és a korábbiak sem vezettek olyan eredményre, amely tartósan egyensúlyi pályára állította volna az iszlám köztársaság gazdaságát. Tartva a közvélemény ellenállásától a pakisztáni politikai elit a megelőző évtizedekben is többnyire ódzkodott megtenni azokat a lépéseket, amelyek ehhez az egyensúlyi pályához szükségesek lettek volna. Ennek ismeretében persze a hitelező államok is óvatosak, hiszen kevés garanciát látnak a szükséges reformok kikényszerítése nélkül arra, hogy Pakisztán vissza tudja majd fizetni, amit most megkap tőlük. Ugyanakkor a jelenlegi helyzetben az életszínvonalra gyakorolt rövid távú hatások kevésbé mérlegelhetőek, mivel a gazdasági válság további mélyülése lényegében ugyanoda vezetne. Sharif kormánya ezért a korábbi évtizedekben is népszerűtlen üzemanyagár-emelés eszközét is bevetette annak érdekében, hogy teljesítse az IMF peremfeltételeit. A szervezet ugyanis a Pakisztánnal folytatott dohai tárgyalásokon egyértelművé tette, hogy a fenntarthatatlan üzemanyag és elektromos-áram támogatások felszámolása nélkül nem hajlandó folyósítani az újabb 6 milliárd dolláros hitelt az országnak.⁵⁶

Mint említettük, Srí Lankán már a háború kirobbanását megelőzően, januárban érzékelhető volt az élelmiszerárak gyors növekedése, ezzel párhuzamosan pedig az életszínvonal romlása. Legfőbb oka ennek a társadalom szemében alapélelmiszereknek számító termékek (rizs, cukor, lencse, tejtermékek) drágulása volt, melyek közül különösen a rizstermelés beszakadása jelentett súlyos tehertételt. Ezért vitán felül a kormányzat elhibázott politikája volt felelőssé tehető, ám a 2022 tavaszán-kora nyarán lezajlott összeomláshoz a világpolitika kedvezőtlen fordulata is kellett.

A nyílt háború kirobbanása Oroszország és Ukrajna között kínálati sokkot eredményezett a gabona piacán az ukrán export drasztikus csökkenése miatt. Srí Lanka 2020-ban még évi 300 millió dollár értékben importált búzát és rozst, ami az összes behozatalának csaknem 2%-át tette ki. A fő importforrások között Oroszország 31%-ot, míg Ukrajna 7,21%-ot képviselt.⁵⁷ A világpiacon árnövekedése, valamint az egyes országok belső fogyasztást védő exportkorlátozásainak együttes külső hatása, összekapcsolódva a srí lankai terméshozamok említett visszaesésével, drasztikusan megdrágította az élelmiszereket a szigetországban. Egyes termékekből egyenesen hiány keletkezett. 2022 áprilisára az ENSZ Világélelmészeti Programjának jelentése szerint a srí lankai háztartások 80%-ában kevesebbet, vagy rosszabb minőségben étkeztek, mint korábban.⁵⁸ Ezen belül a lakosság nagyjából 22%-a, csaknem 5 millió ember egyenesen éhezéssel néz szembe célzott segítség nélkül.⁵⁹ Májusra az élelmiszerárak Colombóban 57,4%-kal nőttek az előző év azonos időszakához képest.⁶⁰ Tovább súlyosbította a fogyasztók helyzetét, hogy a kormány – annak érdekében, hogy versenyképesebbé tegye az ország exportját – erősen leértékelte a rúpiát a dollárhoz képest. Júliusra a srí lankai valuta árfolyama már több, mint 40%-ot esett az amerikai fizetőeszközhöz képest, ami szintén megmutatkozott az importált termékek

⁵⁵ Nidhi Razdan: [Pakistan's Economic Crisis: In Dire Need Of \\$36 Billion](#). [online], 2022. 06. 04. Forrás: ndtv.com [2022. 07. 01.].

⁵⁶ [Pakistan's economic condition continues to deteriorate due to 'deep debt'](#). [online], 2022. 05. 27. Forrás: The Economic Times [2022. 07. 10.].

⁵⁷ [Sri Lanka](#). [online], Forrás: OEC [2022. 06. 11.].

⁵⁸ [Market Monitor – Sri Lanka](#) – April 2022. [online], 2022. 06. 08. Forrás: docs.wfp.org [2022.07.12.].

⁵⁹ [WFP launches emergency response in Sri Lanka amid escalating food crisis](#). [online], 2022.06.16. Forrás: wfp.org [2022.07.12.].

⁶⁰ Annabelle Liang: [Sri Lanka crisis: Prime minister says \\$5bn needed this year](#). [online], 2022. 06. 08. Forrás: BBC [2022. 07. 06.].

árában.⁶¹ Június 1-ével a kormányzat megszüntette a korábbi importkorlátozásokat annak érdekében, hogy csökkentse az élelmiszer és gyógyszerhiányt.⁶² Az éves inflációt ekkor már 60% körülire várták, míg az élelmiszer-infláció meghaladta a 80%-ot.⁶³ Ugyanakkor a devizahiány továbbra is súlyos korlátokat állított a behozatal elé.

Srí Lanka teljes külső adóssága 51 milliárd dollárt tett ki 2022 áprilisában,⁶⁴ melyből 7 milliárdot kellett volna törleszteni ebben az évben. Az ország devizatartalékai azonban csak 2,36 milliárd dollárt tettek ki január végére,⁶⁵ májusra pedig a felhasználható keret 50 millió dollár alá csökkent.⁶⁶ Mondani sem kell: ebből lehetetlennek tűnt az adósság törlesztése. Április 12-vel a Srí Lankai Központi Bank kormányzója be is jelentette, hogy ideiglenesen felfüggesztik a külföldi adósságok törlesztését annak érdekében, hogy védjék a kritikus szintre csökkent devizatartalékokat.⁶⁷ Intézkedésüket addig tartják fenn, amíg nem kapnak biztonsági hitelt az IMF-től. Mindez természetesen államcsődöt jelentett, melyre korábban nem volt még példa a szigetország szuverén gazdaságtörténetében. Más kérdés, hogy az adott feltételek mellett a jegybanknak nem nyílt egyéb lehetősége.

Miután a szigetország fizetéseképtelenné vált, a külföldi partnerek bankgaranciákhoz kezdték kötni a leszerződött szállításokat, ami különösen az üzemanyagok behozatalát nehezítette meg. Srí Lankán az üzemanyaghiány a válság egyik legsúlyosabb kísérőjelensége volt. A tavaszi drasztikus lakossági áremelkedések mellett is a készletek kifogyására lehetett számítani nyár közepére. Ezért június 27. éjféltől a kormány – hivatalos közlés szerint 2 hét időtartamra – betiltotta a magánfelhasználású járművek üzemanyag-vételezését, és kizárólag a létfontosságú szolgáltatásokat végző szervezetek (mentőszolgálat, tűzoltóság stb.) járműveit mentesítette a tilalom alól.⁶⁸ Noha az élelmiszer- és gyógyszerárak drasztikus emelkedésének, illetve termékhiánynak sem örült senki, az üzemanyag-korlátozás már olyan intézkedés volt, ami a jómódúbb rétegeket is nagyon kellemetlenül érintette. Növekedett az elkeseredettség az értelmiség és középosztály körében is, fokozva a belpolitikai instabilitást.

Végeredményben – miként az az ilyen helyzetekben megszokott – a gazdasági válság gyors elmélyülése megélhetési válsághoz vezetett, amely a kormánnyal szembeni elégedetlenség növekedésével belpolitikai válságot idézett elő. Tavasztól a munkahelyi sztrájkok és utcai megmozdulások mindennaposokká váltak, a tömegek legfontosabb követelése pedig az egykor szinte személyi kultusztól övezett Mahinda Rajapaksa miniszterelnök és családtagjainak (köztük Gotabaya elnöknek) lemondása és felelősségre vonásuk volt.⁶⁹ A Rajapaksa klánt ekkor már széles körben azonosították az ország gazdaságpolitikai hibáinak elkövetőivel – nem is ok nélkül. Növelte az emberek elkeseredését, hogy a kormány eleinte terroristacsoportok bérenceinek nevezve őket igyekezett leszerelni az utcai megmozdulásokat, majd amikor ez nem sikerült, kormánypárti csoportokat uszítottak a tüntetőkre⁷⁰ és a rendőrség is keményebben lépett fel a megmozdulások résztvevőivel szemben.⁷¹ A történetek radikalizálták a demonstrálók egy részét, akik a politikusok

⁶¹ Nikhil Sanghani: [Sri Lanka crisis shows why reserves matter](#). [online], 2022. 07. 14. Forrás: OMFIF [2022. 07. 15.].

⁶² Anjali Ghodvaidya: [Sri Lanka Lifts Import Curbs to Help Tackle Worsening Shortages](#). [online], 2022.06.01. Forrás: Bloomberg [2022. 07. 09.].

⁶³ [Sri Lanka's central bank hikes interest rates to 21-year high](#). [online], 2022. 07. 07. Forrás: AlJazeera [2022. 07. 11.].

⁶⁴ [Sri Lanka Suspends Fuel Sales For Two Weeks](#). [online], 2022. 06. 27. Forrás: ndtv.com [2022. 07. 09.].

⁶⁵ Uditha Jayasinghe: [Sri Lanka devalues rupee, seen as step towards getting IMF help](#). [online.], 2022.03.08. Forrás: Reuters [2022. 07. 12.].

⁶⁶ Bharatha Mallawarachi: [Sri Lanka Is on the Brink of Bankruptcy](#). [online], 2022. 05. 04. Forrás: The Diplomat [2022. 07. 12.].

⁶⁷ [Sri Lanka suspends foreign debt payments temporarily](#). [online], 2022. 04. 12. Forrás: The Hindu [2022. 07. 03.].

⁶⁸ Sri Lanka Suspends Fuel Sales For Two Weeks. i.m.

⁶⁹ [Sri Lanka crippled by strike by trade unions demanding resignation of Rajapaksa government](#). [online], 2022. 05. 06. Forrás: The Economic Times [2022. 07. 12.].

⁷⁰ [Sri Lanka crisis: Pro-government supporters attack protesters in Colombo](#). [online], 2022. 05. 09. Forrás: BBC [2022. 07. 03.].

⁷¹ Anusha Ondaatije: [Police Kill Protester as Sri Lanka Austerity Anger Escalates](#). [online], 2022. 04. 19. Forrás: Bloomberg [2022. 07. 12.].

otthonai elleni támadásokkal fokozták a nyomást a kormányzó eliten. Többszöri kormányátalakítás után Mahinda Rajapaksa miniszterelnök végül május 9-vel lemondásra kényszerült és a haditengerészet Trincomalee-i bázisára távozott.⁷² Gotabaya Rajapaksa elnök ugyanakkor kifejezte szándékát hivatali idejének kitöltésére, új kormányfőnek viszont a veterán jobboldali politikust, az ellenzéki Egyesült Nemzeti Párt tagját, Ranil Wikramasighe-t kérte fel, aki vállalta, hogy ötödik alkalommal is a kormányfő székébe ül.⁷³ A fent leírt folyamat alapján kirajzolódnak a srí lankai politikai válság markáns eltérései is Pakisztánhoz képest. Egyrészt, a szigetországban a fegyveres erők soha nem voltak olyan politikai tényezők, mint Dél-Ázsia második legnagyobb államában, így a történetek belpolitikai kezelése döntően a pártok együttműködésén nyugszik, a hadsereg passzív/követő magatartást mutatott ehhez képest. Komoly szerepet a bukott és emigrációt választó vezetők kimenekítésében játszott. Másrészt, az ellenzék részéről a tavaszi hónapokban tapasztalható volt, hogy nem kívánnak részt vállalni az összeomlás felelősségéből és mindaddig visszautasították a nemzeti egységkormány gondolatát, amíg az elégedetlenség nem söpörte el a Rajapaksa családot a kormányzat éléről. Döntő szerep jutott tehát a társadalmi elégedetlenséget kifejező utcai megmozdulásoknak, így míg a kormányváltás Pakisztánban elit-csoportok alkujának eredményeként zajlott le, addig Srí Lankán alulról jövő nyomás következménye volt.

Július közepére ugyanis a kormányellenes megmozdulások résztvevői elérték egy újabb fontos célkitűzésüket. E hónap 13-án Gotabaya Rajapaksa elnök is benyújtotta lemondását, melyről emailben tájékoztatta a törvényhozás elnökét. Az 1978-as alkotmány írta le ezt a procedúrát, ám rögzítésekor emailt még nem használtak a szigeten, ezért egy ideig kérdéses volt, hogy a parlament elfogadhatja-e a lemondást ebben a formában, vagy ragaszkodnia kell a papírformátumú dokumentumhoz. Gotabaya ekkor már nem tartózkodott az ország területén, a légierő segítségével a Maldív-szigetekre, onnan pedig Szingapúrba távozott. Ranil Wikramasinghe kormányfő ideiglenes köztársasági elnökként biztosította a folyamatosságot, míg a törvényhozás az alkotmány értelmében meg nem választja az új elnököt a ciklus végéig. Ez az eljárás ugyanolyan egyedi és szokatlan Srí Lanka politikatörténetében, mint Pakisztánban az eredményes bizalmatlansági indítvány volt.

Konklúziók

A koronavírus-járvány és a 2022. évi orosz-ukrán háború világgazdasági következményei súlyosan felerősítették a dél-ázsiai térség vizsgált államaiban már korábban is meglévő gazdasági problémák hatásait, minek következtében a külön-külön még kellemetlen, de vállalható szakpolitikai intézkedésekkel kezelhetőnek tűnő jelenségekből súlyos válság bontakozott ki. Pakisztán és Srí Lanka egyaránt belpolitikai következményeket is hozó társadalmi feszültségekkel néz szembe, igaz, a válságjelenségek utóbbi államban sokkal szembeötlőbbek. A múltban e két ország alapvetően eltérő pozíciót foglalt el Dél-Ázsiában, ám 2019-et követően gazdasági tendenciáik nagyban hasonló minta szerint alakultak, a GDP növekedés jelentősen lecsökkent, az államadósság növekedett, miközben ikerdeficit alakult ki, a devizatartalékok jelentős csökkenése mellett. A politikai instabilitás a társadalmi feszültségek érthető velejárójaként jelentkezett, Srí Lankán azonban súlyosabbnak bizonyult. Pakisztánban a fegyveres erők egyfajta stabilitást biztosítottak a civil kormány mögött. Az eltérő helyzet és hatalmi egyensúly eltérő megoldásokhoz vezetett. Pakisztánban a korábban már népszerűtlenné vált, botrányos előéletű politikusdinasztia (a Sharif család) újbóli kormányra juttatása a válság kezelésére sajátos taktikai játék. Aligha

⁷² 'Lanka's ex-PM and once strongman Mahinda Rajapaksa being protected at Trincomalee naval base'. [online], 2022. 05. 11. Forrás: The Indian Express [2022. 07. 02.].

⁷³ Hannah Ellis-Petersen: Sri Lanka's new PM warns 'most difficult months of our lives' ahead. [online], 2022. 05. 16. Forrás: The Guardian [2022. 07. 06.].

túlzás, hogy Shehbaz Sharif az IMF mentőcsomagjának biztosítása, illetve az ennek előfeltételeként várható, nagyon népszerűtlen intézkedések meghozatala érdekében hivatalban tartott politikus, akinek az őt most legalább hallgatólagosan támogató, de általában vele ellenséges elitcsoportok az áldozati bárány szerepét szánják. Ám ha biztosítani kívánják a lakosság számára alapvető fontosságú termékek hozzáférhetőségét, ezt a munkát nem lehet megspórolni.

Srí Lankán az egykor szinte az első számú nemzeti hős szerepébe emelt Mahinda Rajapaksa menekülésszerű távozása a kormányfői székből, majd Gotabaya Rajapaksa elnök lemondása és emigrációja más forgatókönyvet alapoz meg. Egyrészt, a történetek könnyen elhozhatják az ország belpolitikai életében a kétezres évek közepe óta legbefolyásosabbnak számító Rajapaksa-klán tartós háttérbe szorulását és a jobbközép, liberális gazdaságpolitikát képviselő alternatíva megerősödését. Másrészt viszont ez azt is jelenti, hogy az elkövetkező időszak fájdalmas reformjaiért az új kormánynak kell majd vállalnia a felelősséget. Minthogy az ellenzéknek önmagában nincs meg a kormányzáshoz szükséges többsége, mindenképpen a két nagy politikai szövetség együttműködését igényli Srí Lanka további irányítása, melynek keretét július közepén hangoztatott ambíciók szerint egy nemzeti egységkormány adná. Utóbbi markáns különbség lenne Pakisztánhoz képest, ahol egy törekeny koalíció biztosítja a kormányzó többséget, a fegyveres erők hallgatólagos támogatásával.

Miután gyorsan és fájdalommentesen ható gyógyír egyik országban sincs a kialakult válságra, a kormányzás jövője szempontjából kulcskérdés, hogy személyi szinten ki vállalja magára és viszi keresztül a szinte biztos bukást hozó reformokat, és majdani utódaik ebből mennyit hajlandóak majd felvállalni. Pakisztánban a hadsereggel régóta bizalmatlan viszonyt ápoló Sharif család tehát ideális jelölt erre a feladatra, és bár az értelmiség részéről a védelmi ráfordítások racionalizációját is lehet hallani a szükséges lépések között,⁷⁴ e kritikus időszakban a hadsereg tekintélyét egyaránt erősítheti stabil munkáltatói pozíciója és az alkotmányos rendet (azaz a kormányt) védő szerepe. Társadalmi szinten várható ugyanakkor, hogy az állami tulajdonú, túlduzzasztott vállalatok privatizálása, működésük racionalizálása sok munkahely megszűnésével, ezáltal a munkanélküliség növekedésével jár majd. Elkerülhetetlen a szociális stabilitást célzó kedvezmények szűkítése, esetleg felszámolása, melyet leginkább egyfajta vagyonszerű bevezetésével lehetne ellensúlyozni.⁷⁵ Utóbbi nem csak a vagyonszerű társadalmi csoportok szolidaritását demonstrálná, hanem az adóelkerülés lehetőségeit is szűkítené.

Srí Lankán a legutóbbi elnökválasztáson az Egyesült Nemzeti Párt vezette szövetség jelöltjeként alulmaradt Sajith Premadasa eleinte kinyilvánította, hogy hajlandó lenne az elnöki hivatal betöltésére a ciklus végéig, majd július 19-én visszavonta a jelölését.⁷⁶ Győzelméhez szüksége lett volna a baloldali Szabadságpárt, illetve az általa vezetett Nemzeti Front képviselőinek támogatására is, amit legfeljebb taktikai okokból kaphatott volna meg. Premadasa számára persze nem probléma, hogy nem rá esik a parlamenti többség választása, de azonnal kitérni a feladat elől nem lett volna elegáns részéről. A pártok jövője szempontjából egy tapasztalt, de szükség esetén leírható személy lenne a legelőnyösebb, aki valóban egységkormányt tudhat a háta mögött. E sorok zárásakor, július 20-án végül az ügyvezető elnök, Ranil Wikramasinghe kapta meg a törvényhozás többségének bizalmát és töltheti be az államfői hivatalt. Személye annyiban ideális választás, hogy mind a baloldal (mondván az Egyesült Nemzeti Pártból érkezett), mind pedig a jobboldal (mondván, hogy saját felelősségére együttműködést vállalt a Rajapaksa-kormánnyal annak végnapjaiban) elhatárolódhat tőle, amennyiben belpolitikai érdekei ezt kívánják. Munkája pedig nagyon küzdelmesnek ígérkezik, különösen, mivel ellene is zajlanak tüntetések. Srí Lankán is fontos szem előtt tartani, hogy a túlduzzasztott állami vállalatok szükségszerű privatizációja

⁷⁴ Ld. pl. Talat Anwar (2022) i.m.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ Sri Lanka opposition leader Sajith Premadasa withdraws from race for president. [online], 2022. 07. 19. Forrás: The Times of India [2022. 07. 20.].

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2022/9

és/vagy működésük racionalizációja további feszültségekhez vezet majd a munkanélküliség növekedése által. A szigetországban azonban elkerülhetetlennek tűnik az államadósság átütemezése, esetleg részleges elengedése.

Mind Pakisztánra, mind pedig Srí Lankára igaz ugyanakkor, hogy a jelenlegi válság jó eséllyel csak a mélypontot (vagy ahhoz közeli állapotot) jelenti, strukturális problémáik tartós kezelése még időben elnyúló jelleggel, sok áldozatvállalást fog követelni társadalmaitól. Mindez azt is jelenti, hogy a 2022 tavaszán-kora nyarán tapasztalt belpolitikai válságok könnyen megismétlődhetnek az előttünk álló időszakban.

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2022/9

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Árva János, Tóth Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Háda Béla, 2022